

ՍԵՐՁԵՂ ԴՈՎՆԱԹՈՎ

Արգելոց

2

Միխայ Իվանիչի տունը սարսափելի տպավորություն թողեց: Ծոված ալեհավաքը սեւին էր տալիս ամպերի ֆոնին: Տանիքը տեղ-տեղ նստել էր՝ մերկացնելով անհավասար, մզացած հեծանները: Պատերն անփութորեն պատված էին նրբատախտակով: Ճաքած ապակիներ՝ վրան թերթի թուղթ սոսնձած: Անհարմար ճեղքերից դուրս էր ցցվել կեղտոտ խծուծը:

Տանտիրոջ սենյակում թթված ուտելիքի հոտ էր կանգնած: Սեղանի գլխին Մառյի գունավոր նկարն էր՝ «Օգոնյոկից»: Կողքին լայնաշուրթ ժպտում էր Գագարինը: Փշրված էմալի սեւ շրջանակներով զարդարված լվացարանում մակարոններ էին լողում: Ժամացույցը լուռ էր: Ծանրոցին փոխարինող արդուկը հասել էր հատակին:

Երկու հերալդիկ կատու՝ ածխասեւ ու ճերմակավարդագույն, ափսեները շրջանցելով, հեզանազ ճեմում էին սեղանին: Տանտերը շարտեց ձեռքի տակ ընկած վալենկան: Ջնգացին ամանեղենի բեկորները: Կատուները խելագար ծղրտոցով թռան մութ անկյունը:

Հարեւան սենյակն ավելի այլանդակ էր: Առաստաղը կենտրոնում սպառնալից կախվել էր: Երկու մետաղյա մահճակալների վրա լաթեր ու զարշահոտ ոչխարենի էր թափած: Ամենուր ճերմակին էին տալիս քնթուկներն ու ձվի կճեպի փշուրները:

Անկեղծ ասած, փոքր-ինչ շփոթվել էի: Երեւի պիտի ազնվորեն ասես . «Իմ սրտով չի...»: Բայց, ամենայն հավանականությամբ, ես համենայնդեպս ինտելիգետն եմ: Եվ ինչ-որ քնարական բան արտաբերեցի .

Պատուհանները հարա՞վ են նայում:

Ամենա, ամենահարավ, վրա բերեց Տոլիկը: Պատուհանից այն կողմ կիսաքանդ բաղնիքն էր:

Գլխավորը, ասացի, որ մուտքն առանձին է:

Առանձին է, համաձայնեց Միխայ Իվանիչը, բայց միսած է:

Հա՛, ասում եմ, ափսոս:

Այն մոմե՛նտ, ասաց տանտերը, թափ առավ ու քացով տեղահան արեց դուռը:

Ինչքա՞ն եմ վճարելու:

Հե՛չ:

Ո՞նց թե, հարցնում եմ:

Հենց տենց: Վեց շիշ թոյն ես բերում, տեղը քոնն է:

Իսկ եթե ավելի կոնկրե՞տ: Ասենք, քսան ռուբլին հարմա՞ր է:

Տանտերը մտքի մեջ ընկավ:

Էդ ինչքա՞ն կանի:

Ասում եմ՝ քսան ռուբլի:

Որ շշով հաշվենք: Հասը՛ մեկ ու չորս:

Տասնինը շիշ «Վարդագույն թունդ»: Մի հատ «Բելոմոր»: Էրկու լուցկի, զեկուցեց Տոլիկը:

Էրկու ռուբլի էլ ճամփի փող...

Ես հանեցի փողը:

Արտաքնոցը տեսնել կուզե՞ք:

Հետո, ասում եմ: Ուրեմն պայմանավորվեցի՞նք: Որտե՞ղ եք պահում բանալին:

Բանալի չկա, ասաց Միխայ Իվանիչը, կորել է: Բա ո՞ր ես գնում,
թոնենք-բերենք:

Տուրբազայում գործ ունեմ: Թողենք հետո...

Ոնց կասես: Տուրբազա իրիկունը կգամ: Լիզկայի քամակը թակեմ:

Ո՞վ է էդ Լիզկան:

Կնիկս: Ոնց որ ասած՝ կինս: Տուրբազայում քույր-տնտեսուհի է: Բաժան ենք:

Էլ ինչի՞ եք ծեծում:

Ո՞ւմ... Դրան կախելն էլ քիչ է, բայց չեմ ուզում գլուխ դնեմ: Հրացանս էին ուզում
առնեին, իբր ասել եմ՝ սպանելու եմ... Մտածեցի՝ հրացանի հաշվով ես...

Դրան կրակելն ափսոս է, միջամտեց Տոլիկը:

Էլ մի ասա, համաձայնեց Միխայ Իվանիչը, օրը գա՛ էս ձեռքերով կխեղդեմ...
Ձմեռը հանդիպեցինք, դեսից դենից, լավով... Գոռում է. «Վա՛յ, Մի՛ջենկա, էլ
չեմ անի, վա՛յ, թող...»: Մայրը Ջաֆարովը կանչեց, թե .

«Ազգանո՞ւնդ»:

Ես իրան .

«Ձիու թրիք...»:

Տասնհինգ օր տվին: Ոչ ծխելիք, ոչ բան... Բայց հեշ վեջս չէր... Նստելն աշխատել չի... Լիզկան դատախազին գրել էր՝ նստացրեք, թե չէ կսպանի... Ինչի՞ պիտի սպանեն...

Ղալմաղալից գլուխ չես թափի, համաձայնեց Տոլիկը: Ու ավելացրեց .

Լա՛վ, գնանք: Թե չէ խանութը կփակեն...

Ընկերներն ուղղվեցին դեպի միկրոշրջան . կենսախինդ, վանող ու մարտական, ինչպես մոլախտոր...

Իսկ ես մինչեւ փակվելը նստեցի գրադարանում:

Էքսկուրսիային պատրաստվելուն գնաց երեք օր: Գալինան ինձ ներկայացրեց երկու, իր կարծիքով՝ լավագույն գրոսավարներին: Նրանց լսելով ու ինչ-որ բաներ գրառելով՝ շրջեցի արգելոցում:

Արգելոցը բաղկացած էր երեք հուշավայրից: Պուշկինների տունն ու կավվածքը Միխայլովսկոյեում: Տրիգորսկոյեն, որտեղ ապրել են պոետի ընկերները, եւ ինքը լինում էր համարյա ամեն օր: Եվ, վերջապես, վանքը՝ Պուշկին-Հաննիբալների ընտանեկան դամբարանով:

Էքսկուրսիան Միխայլովսկոյեում բաղկացած էր մի քանի բաժնից: Կավվածքի պատմությունը: Բանաստեղծի երկրորդ աքսորը: Արինա Ռոդիոնովնան: Պուշկինների ընտանիքը: Ընկերների այցելությունն աքսորյալ պոետին: Դեկտեմբերյան խռովությունը: Եվ աշխատասենյակը՝ Պուշկինի ստեղծագործության համառոտ տեսությամբ:

Փնտրեցի-գտա թանգարանի պահապանին ու ներկայացա: Վիկտորիա Ալբերտովնան կլիներ քառասուն տարեկան: Բոլորածալերով երկար կիսաշրջագգեստ, խունացած խոպոպներ, թիկնոց, հովանոց՝ Բենուայի հավակնոտ նկար: Մեռնող գավառական ազնվականության այս ոճը ակնհայտ ու միտումնավոր արմատավորվում էր այստեղ: Տեղիս գիտաշխատողներից յուրաքանչյուրի մեջ արտահայտվում էր նրա որեւէ բնութագրական գիծը: Մեկը կրծքին էր քաշում ֆանտաստիկ չափերի գնչուական շալը: Մյուսի մեջքին

նրբագեղ ծղոտն լայնեզր գլխարկն էր օրորվում: Երրորդին բաժին էր ընկել անհեթեթ փետուրն հովհարը:

Վիկտորիա Ալբերտովնան թերահավատ ժպտալով գրուցում էր ինձ հետ: Դրան արդեն սկսել էի վարժվել: Պուշկինի պաշտամունքի բոլոր սպասավորները զարմանալիորեն խանդոտ էին: Պուշկինը նրանց կոլեկտիվ սեփականությունն էր, նրանց պաշտելի սիրեցյալը, սիրասուն զավակը: Ցանկացած ոտնձգություն այդ անձնական սրբության դեմ՝ զայրացնում էր: Շտապում էին համոզվել, որ անգրագետ եմ, ցինիկ ու շահամոլ:

Ինչի՞ համար եք եկել, հարցրեց պահապանուհին:

Փող աշխատելու, ասում եմ:

Վիկտորիա Ալբերտովնան քիչ մնաց ուշաթափվեց:

Ներեցեք, կատակ արեցի:

Կատակներն այստեղ միանգամայն անտեղի են:

Համաձայն եմ: Կարելի՞ է մի հարց: Թանգարանի ո՞ր ցուցանմուշներն են իսկական:

Մի՞թե դա կարելու է:

Կարծում եմ՝ այո: Չէ՞ որ թանգարանը թատրոն չէ:

Այստեղ ամեն ինչ իսկական է: Գետը, բլուրները, ծառերը Պուշկինի հասակակիցն են: Նրա գրուցակիցն ու բարեկամը: Այս վայրերի ամբողջ ապշեցուցիչ բնությունը...

Խոսքը թանգարանի ցուցանմուշների մասին է, ընդհատեցի ես, դրանց մեծ մասի վերաբերյալ ուղեցույցում խուսափողական բացատրություններ են տրվում:

«Կալվաժքի տարածքում հայտնաբերված սպասք...»

Ձեզ կոնկրետ ի՞նչն է հետաքրքրում: Ի՞նչ կցանկանայքի տեսնել:

Ասենք, անձնական իրերը... Եթե այդպիսիք կան...

Ո՞ւմ եք հասցեագրում ձեր դժգոհությունը:

Ախր ի՞նչ դժգոհություն: Առավել ես՝ ձեզնից: Ընդամենը հարցրի...

Պուշկինի անձնական իրե՞րը... Թանգարանը ստեղծվել է նրա գոհվելուց տասնյակ տարիներ անց...

Ըհը, ասում եմ, միշտ այդպես է: Նախ կկործանեն մարդուն, հետո կսկսեն փնտրել անձնական իրերը: Էդպես արին Դոստոևսկուն, Եսենինին... Էդպես կլինի Պաստեռնակի դեպքում: Ուշքի կգան՝ կսկեն Սոլժենիցինի անձնական իրերը փնտրել...

Բայց մենք վերստեղծում ենք միջավայրը, մթնոլորտը, ասաց պահապանուհին:

Պարզ է: Գրապահարանն իսկակա՞ն է:

Համենայնդեպս՝ այդ դարաշրջանի:

Իսկ Բայրոնի դիմանկա՞րը:

Իսկական է, ուրախացավ Վիկտորիա Ալբերտովնան, Վուլֆն է նվիրել... Վրան մակագրություն կա... Բայց ի՞նչ չմահավանն եք: Անձնական իրե՛ր, անձնական իրե՛ր... Իսկ իմ կարծիքով՝ դա հիվանդագին հետաքրքրասիրություն է...

Ինձ օտար բնակարանում բռնված կողոպտիչ էի գգում:

Բայց առանց դրա, ասում եմ, ի՞նչ թանգարան: Առանց հիվանդագին հետաքրքրասիրության: Առողջ հետաքրքրասիրություն միայն ապուխտի հանդեպ է լինում...

Ձեզ քիչ է բնությո՞ւնը: Քիչ է, որ նա շրջել է այս լանջերո՞վ: Լողացել այս գետո՞ւմ: Հիացել այս հմայիչ համայնապատկերո՞վ...

Ախր, մտածում եմ, ի՞նչ եմ կպել սրանից:

Հասկանալի է, ասում եմ, շնորհակալություն, Վի՛կա:

Հանկարծ նա կոացավ: Ինչ-որ բույս պոկեց: Ցավոտ խփեց դեմքիս: Կարճ, նյարդային ծիծաղեց ու հեռացավ՝ բարձրացնելով բոլորածալերով մաքսի-փեշը:

Ես միացա Տրիգորսկոյե գնացող խմբին:

Կավածքի պահակները՝ ամուսնական զույգ, անսպասելիորեն դուր եկան ինձ: Ամուսնացած լինելով՝ իրենց կարող էին այնպիսի շռայլություն թույլ տալ, ինչպիսին բարեհոգությունն էր: Պոլինա Ֆյոդորովնան իշխանատենչ, եռանդուն եւ փոքր-ինչ ինքնավստահ էր թվում: Կոլյան մոլորված դանդալոշի տպավորություն էր թողնում ու երկրորդ պլանում էր:

Տրիգորսկոյեն ճամփից դուրս էր: Ղեկավարությունը հազվադեպ էր լինում այնտեղ: Տուցադրանքը տրամաբանորեն ու գեղեցիկ էր կառուցված: Պատանի Պուշկինը, համակրելի սիրահարված օրիորդներ, ամառային նրբագեղ սիրախաղի մթնոլորտ...

Ես շրջանցեցի այգին: Իջա գետափ: Գետի մեջ կանաչին էին տալիս շրջված ծառերը: Թեթեւ ամպեր էին լողում:

Ուզում էի ջուրը մտնել, բայց այդ պահին մոտեցավ ավտոբուսը:

Մեկնեցի Ավյատոգորսկի վանք: Դարպասի մոտ ծեր կանայք ծաղիկ էին ծախում: Մի քանի կակաչ առա ու բարձրացա դեպի շիրիւր: Տուրիստները լուսանկարվում էին շրջափակի մոտ: Նրանց ժպտուն դեմքերն ինձ զգվելի թվացին: Հարեւանությամբ երկու անհաջողակներ էին տեղավորվել՝ նկարակալներով:

Դրեցի ծաղիկներն ու հեռացա: Պետք էր նայել Ուսպենսկի տաճարի ցուցադրությունը: Սառը քարե խորշերն արձագանքում էին: Կամարների տակ նիրհել էին աղավնիները: Տաճարն իրական էր, գետնանիստ ու նրբագեղ: Կենտրոնական սրահի անկյունում աղոտ պսպղում էր շարդված գանգը:

Տուրիստներից մեկը բանալին գնգացնում էր կողին...

Հարավային կցաշենքում տեսա Բրունիի նշանավոր նկարը: Այնտեղ ճերմակին էր տալիս մահադիմակը: Երկու հսկա կտավներ վերարտադրում էին գաղտնի փոխադրումն ու թաղումը: Ալեքսանդր Տուրգենևը կնոջ նման էր...

Տուրիստների խումբը մոտեցավ: Ես գնացի դեպի ելքը: Հետեւիցս լավեց .

Մշակույթի պատմությունը ողբերգականությամբ համարժեք այլ իրադարձությունն չգիտի... Ինքնակալությունը բարձրատոհմիկ շարագործի ձեռքով...

Եվ այսպես, տեղավորվեցի Միխայ Իվանիչի մոտ: Խնում էր անընդմեջ: Ապուշության, կաթվածի, գառանցանքի աստիճան: Ընդ որում, գառանցանքը բացառապես հայիոյանք էր: Իսկ հայիոյում էր նույն հուզումով, որով տարեց ինտելիգենտները երգում են կիսաձայն: Այսինքն՝ ինքն իր համար առանց գովեստի կամ բողոքի ակնկալության:

Մթափ վիճակում երկու անգամ տեսա: Այդ տարիմաստ օրերին Միխայ Իվանիչը միաժամանակ միացնում էր հեռուստացույցն ու ռադիոն: Հագնված պառկում էր, հանում «Հեքիաթ» տորթի տուփն ու սկսում կարդալ բացիկները, որ ստացել էր ողջ կյանքի ընթացքում: Կարդում ու մեկնաբանում էր .

« Բարեւ, քավո՛ր հայրիկ... Բա՛րեւ, բա՛րեւ, ոչխարի ծնունդ... Հաջողություններ են մաղթում աշխատանքում... Հաջողություն է մաղթում, քու ծնողը... Մնամ հավերժ՝ քո Ռ-ադիկ... Հավերժ քո՛, հավերժ քո՛... Թե դու իմ ինչ տանձին ես...»:

Գյուղում Միխայ Իվանիչին չէին սիրում, նախանձում էին: Իբր, ես է՛լ կխմեի: Ախ, ո՛նց կխմեի, բարի՛ մարդիկ: Ո՛նց կխմեի, հերն էլ անիծած... Բայց տնտեսությունը... Իսկ իրա վեջը չի... Միխայ Իվանիչը տնտեսություն չունեի: Երկու նիհար շուն, որ երբեմն օրերով անհետանում էին: Վտիտ խնձորենին ու մի մարգ կանաչ սոխ...

Մի անձրեւոտ երեկո խոսքի բռնվեցինք .

Մի՛շա, կնոջդ սիրո՞ւմ էիր:

Ո՞ւմ: Կնո՞ջս: Կնկա՞ս, այսինքն: Լիզկայի՞ն, ուրեմն, իրար անցավ Միխայ
Իվանիչը:

Լիզային: Ելիզավետա Պրոխորովնային:

Մի՞րելս որն է: Էն բանից արի՞ր ու պրծավ՝գնաց...

Բա ի՞նչն էր գրավում:

Միխայ Իվանիչը երկար մտքի մեջ ընկավ:

Հանգիստ էր քնում, ասաց նա, սուսուփուս, ճիճվի նման...

Կաթը հարեւան տնից՝ Նիկիտիններից էի առնում: Սրանք հիմնավոր էին
ապրում: Հեռուստացույց, Կրամսկոյի «Անծանոթուհին»... Առավոտվա հինգից
տանտերն իր բանին էր: Չափարն էր կարկատում, բանջարանոցը փորփրում:
Մի անգամ նայեմ՝ հորթը ոտերից կախ տվել՝ մաշկում է: Իսկ դանակը՝
ճեփճերմակ ու արյունոտ...

Միխայ Իվանիչը Նիկիտիններին արհամարհում էր: Նրանք էլ՝ իրեն,
բնականաբար:

Էլի խմում է՞, հավի կերը տաշտակի մեջ շաղախելով՝ հետաքրքրվեց Նադեժդա
Ֆյոդորովնան:

Բազայում հանդիպեցի, մեծ ռանդան բանեցնելով՝ ասաց Նիկիտինը, առավոտից
իրան տեսել էր...

Չէի ուզում ձայնակցել:

Բայց հո՛ բարի է:

Բարի՛ է, համաձայնեց Նիկիտինը, քիչ էր մնացել կնկան մորթի: Շորշիրթը լրիվ
կրակ տվեց: Երեխեքը ձմեռով բոբիկ են վազվզում... Իսկ էնպես՝ բարի է...

Միշտ խելատ է, հասկանում եմ, բայց՝ բարի ու ներքուստ բարեկիրթ...

Իսկապես, Միխայիլ Իվանիչի մեջ ինչ-որ ազնվական բան կար: Դատարկ շները
չէր հանձնում, դեն էր գցում:

Ամաչում եմ, ասում էր, հո ուզվոր չե՛նք...

Մի անգամ արթնացավ ու շա՛տ վատ էր: Բողոքեց .

Ներսս ո՛նց է քրքրվում...

Մի ոռութի տվեցի: Կեսօրին հարցնում եմ .

Հը՞, թեթևացա՞ր:

Ո՞վ:

Խումհարաթող եղա՞ր:

Բա՛: Ոնց որ թավային թքես, էն ի՛նչ թշուղ էր...

Երեկոյան նորից վատացավ:

Նիկիտինի մոտ գնամ: Կարող է փող տա կամ մի բաժակ...

Դուրս եկա սանդղատու: Լսում եմ .

Հարեա՛ն, խոլե՛ր, մի հինգնոց տու:

Աստվածածնի տոնից պարտք ես:

Կտամ:

Կտաս՝ էն ժամանակ կխոսանք:

Ավանսից կտամ:

Ի՞նչ ավանս: Քեզ վաղուց են դուրս արել, հողվածով...

Ա՛... Դրանց... ծնունդը... Տուր, էլի՛, հինգնոցը: Սկզբունքով տու, դրա մերը...
Ցույց տու մեր սովետական բնութքը:

Արադի ես տալու, չէ՞:

Ո՞ւմ: Չէ՛, գործ կա...

Ախր ի՞նչ գործ պիտի ունենաս, ա՛յ ձրիակեր:

Միխայ Իվանիչի համար դժվար է սուտ ասելը, թուլացել է:

Ուզում եմ խմեմ:

Չեմ տա: Կուզես նեղացի, կուզես՝ չէ, չեմ տա:

Ախր ավանսին կբերեմ:

Չեմ տա:

Ու խոսակցությունը փակելու համար Նիկիտինը կապույտ փոստարկղով ծանր դուռը շխկացնելով՝ տուն է մտնում:

Դու հլա սպասի, հարեա՛ն, բորբոքվում է Միխայ Իվանիչը, սպասի՛...

Կտեսնե՛ս... Էն էլ ո՛նց կտեսնես... Կհիշես էս գրույցը...

Ի պատասխան՝ ոչ մի ձայն: Հավերն են շրջում: Սոխի ոսկեգույն կապուկները՝
շեմագլխին...

Մեւ եմ բերելու գլխներին... Կտեսնե՛ք...

Շառագունած, գզգզված՝ Միխայ Իվանիչը շարունակում է գոռալ .

Մոռացա՞ր: Սողո՛ւն, լրիվ մոռացա՞ր: Մաքում մոռացա՞ր...

Ի՞նչն եմ մոռացել, դուրս է նայում Նիկիտինը:

Մոռացել ես՝ կհիշացնեն՛ք:

Ի՞նչն են մոռացել, ասա՛:

Ամեն ինչ կհիշացնենք: Տասնյոթ թիվը կհիշացնենք: Մենք քեզ... Մենք քեզ, ա՛յ խոլեր, կուլակաթափ կանենք: Բոլոր պարտիականներին կուլակաթափ կանենք: Չեկա կուղարկենք դրա պես... Բատկա Մախնոյի նման... Քեզ էնտեղ մի շնչում.....

Ու, փոքր ինչ դադար տալով .

Հարեա՛ն, փրկի՛, մի հինգնոց տու... Լա՛վ, իրեքնոց... Աստծու սիրուն... Քոստ՛տ շուն...

Վերջապես համարձակվեցի գործի անցնել: Ինձ բաժին ընկած խումբը Մերձբալթիկայից էր: Չուսպ, կարգապահ մարդիկ էին: Լսածով բավարարվում՝ հարցեր չէին տալիս: Չանում էի կարճ խոսել ու վստահ չէի, որ հասկանում են:

Ավելի ուշ ինձ մանրամասն հրահանգավորեցին: Ռիգայի զբոսաշրջիկներն ամենից բարեկիրթն են: Ինչ էլ ասես, գլխով են անում ու ժպտում: Եթե հարց էլ տալիս են, ինչպես ասում են՝ տնտեսության վերաբերյալ: Քանի՞ ճորտ է ունեցել Պուշկինը: Ի՞նչ եկամուտ էր բերում Միխայլովսկոյեն: Տերունական կալվածքի նորոգումն ի՞նչ արժեցավ:

Կովկասցիներն իրենց ուրիշ կերպ էին պահում: Ընդհանրապես չեն լսում: Ջրուցում ու ծիծաղում են: Տրիգորսկոյեի ճանապարհին գնայլված նայում են ոչխարներին: Հանձին նրանց ակնհայտորեն հավանական խորոված տեսնելով: Եթե հարց են տալիս՝ միանգամայն անսպասելի: Օրինակ .

«Ինչի՞ համար են մենամարտել Պուշկինն ու Լերմոնտովը»:

Ինչ վերաբերում է հայրենակիցներին՝ նրանց պետք է դասակարգել: Աշխատավորներին շարադրել հակիրճ ու պարզորոշ: Ծառայողների հանդեպ ավելի ուշադիր լինել: Նրանց մեջ բազմագիտական են պատահում: Պիկուլ, Ռոժդեստովենսկի, Մեյլախ կարդացած: Նովիկովից արտառոց տեղեկություններ քաղած...

Կրթվածներն ավելի քմահաճ ու դավադիր են:

Տուրիստական ճանապարհորդության պատրաստվելով՝ սրանք սերտում են ձեռնարկները: Որեւէ երրորդական փաստ խոր տպավորվում է հոգու մեջ: Հեռավոր ազգականության դրվագ: Տարօրինակ արարք, արտահայտություն, դեպք... Աննշան մեջքերում... Եվ այսպես շարունակ:

Աշխատանքիս երրորդ օրը մի ակնոցավոր կին հարցրեց .

Ե՞րբ է ծնվել Բենկենդորֆը:

Յոթանասուն թվին, պատասխանեցի ես:

Իմ շրջապատում մեջ անվստահություն էր հնչում:

Իսկ ավելի ստո՞ւյգ, հարցրեց կինը:

Ցավոք, ասում եմ, մոռացել եմ...

Մտածում եմ՝ ինչո՞ւ եմ ստում: Ազնվորեն ասես՝ «Սատանան գիտի»... Ի՞նչ մի երջանկություն է Բենկենդորֆի լույս աշխարհ գալը:

Ալեքսանդր Քրիստաֆորովիչ Բենկենդորֆը, հանդիմանանքով արտաբերեց տիկինը, ծնվել է հազար յոթ հարյուր ութսունչորս թվականին: Ընդ որում՝ հունիսին...

Ես գլխով արեցի՝ հասկանալ տալով, որ արժեքավոր եմ համարում տեղեկությունը:

Այդ պահին նա չէր դադարում հեզնոտ ժպտալ: Ասես Բենկենդորֆի հանդեպ իմ անտարբերությունը վկայում էր կատարյալ հոգեւոր սնանկության մասին...

Եվ այդպես, անցա աշխատանքի: Մեթոդիստները սովորաբար առաջին էքսկուրսիան չեն լսում: Վարժվելու, վստահություն զգալու հնարավորություն են տալիս: Հենց դա էլ ինձ փրկեց: Իսկ պատահեց ահա թե ինչ:

Ես բարեհաջող անցա նախասենյակը: Ներկայացրի հողաչափ Իվանովի նկարը: Պատմեցի առաջին աքսորի մասին: Հետո՝ երկրորդ: Անցնում եմ Արինա Ռոդիոնովնայի սենյակը... «Միակ հարազատ մարդը ճորտ դայակն էր...»: Ամեն ինչ՝ ինչպես հարկն է... «Միաժամանակ ներող ու փնթփնթան, պարզամտորեն աստվածավախ եւ չափազանց գործնական»: Սերյակովի հեղինակած հարթաքանդակը... «Ազատման թուղթ էին տալիս, հրաժարվեց...»: Եվ վերջապես .

Պոետը բանաստեղծություններում շարունակ դիմում էր դայակին: Բոլորին են հայտնի, օրինակ, այս սրտառուչ տողերը...

Դեռ ապրո՞ւմ ես դու, մա՛յր իմ սիրելի,
Ես էլ եմ ապրում, ողջո՛ւյն քեզ, ողջո՛ւյն,
Հյուղակիդ վրա թող հոսի էլի...

Քարացա: Հիմա մեկնումեկը կգոռա .

«Անգրագե՛տ ապուշ: Ախր էդ Եսենինն է, «Նամակ մորը...»:

Ես շարունակում էի արտասանել՝ տենդագին մտածելով, թե ինչ անեմ .

«Այո՛, ընկերնե՛ր, միանգամայն իրավացի եք: Իհարկե Եսենինն է: Իսկապես «Նամակ մորը» բանաստեղծությունը: Բայց նկատեք, թե Պուշկինի հնչերանգը որքան հարազատ է Սերգեյ Եսենինի քնարերգությանը: Եսենինի պոետիկայում ինչ ներդաշնակ է առարկայանում...»: Եվ այսպես շարունակ:

Շարունակում էի արտասանել: Վերջին մոտիկ սպառնալից շողում էր ֆիննական դանակը... «Տրա-տա-տամ մեկը ծխոտ պանդոկում, տրա-տա-տամ սիրտն իմ ֆիննական դանակ...»: Այդ ահեղ շողշողացով շեղբից մի սանտիմետրի վրա ինձ հաշողվեց արգելակել: Վրա հասած լուծության մեջ սպասում էի փոթորկի: Բոլորը լուռ էին: Հուզախոռով ու խստադեմ: Միայն մի տարեց գրոսաշրջիկ բազմանշանակ ասաց .

Հա՛, ի՛նչ մարդիկ կային...

Հաջորդ դահլիճում «Մեննոզինան» վերագրեցի Դելվիզին: Հետո Սերգեյ Լվովիչին Սերգեյ Ալեքսանդրովիչ ասացի: (Հավանաբար Եսենինը տեւական ժամանակով էր գավթել ենթագիտակցությունս): Բայց դրանք դատարկ բաներ էին: Չեմ խոսում արդեն երեք կասկածելի գրականագիտական ենթադրությունների մասին:

Տրիգորսկոյեում ու վանքում էքսկուրսիան բարեհաջող անցավ: Պետք էր տրամաբանական դարձնել դահլիճից դահլիճ անցումները, այսպես ասած՝ հանգույցներ գտնել: Մի դեպքում դա ինձ երկար ժամանակ չէր հաջողվում: Զիզիի սենյակի ու հյուրասենյակի արանքում: Վերջապես հորինեցի այդ չարաբաստիկ հանգույցը: Ու հետագայում անփոփոխ օգտագործում էի .

«Բարեկամներս, տեսնում եմ, որ այստեղ նեղվածք է: Անցնենք հաջորդ սրահը...»:

Ջուզահեռ՝ մյուս էքսկուրսիաներն էի լսում: Ամեն մեկի մեջ ինձ հետաքրքիր որեւէ բան կար: Մտերմացա լենինգրադցի զբոսավարների հետ: Արդեն մի քանի տարի ամռանը արգելոց էին գալիս:

Նրանցից մեկը Վոլոդյա Միտրոֆանովն էր: Հենց նա էլ ինձ համոզել էր: Ու եկել էր իմ հետեւից: Կուզեի ավելի մանրամասն պատմել այդ մարդու մասին:

Դպրոցական տարիներին Միտրոֆանովը աչքի էր ընկել այսպես կոչված «հայելային հիշողությամբ»: Հեշտությամբ անգիր էր անում դասագրքերի ամբողջական գլուխները: Նրան հրաշամանուկ էին համարում: Ավելին, Աստված Միտրոֆանովին օժտել էր գիտելիքների անհագ ծարավով: Նրա մեջ գուգորդվում էին անասահման հետաքրքրասիրությունն ու բացառիկ հիշողությունը: Նրան փայլուն գիտական առաջընթաց էր սպասում:

Միտրոֆանովին հետաքրքրում էր ամեն ինչ՝ կենսաբանությունը, աշխարհագրությունը, դաշտի տեսությունը, որովայնախոսությունը, ֆիլատելիան, սուպրենատիզմը, վարժեցման հիմունքները... Օրը երեք լուրջ գիրք էր կարդում... Շոնդալից ավարտեց դպրոցը, հեշտուհանգիստ ընդունվեց բանասիրական:

Համալսարանական պրոֆեսորները մտահոգված էին: Միտրոֆանովը գիտեր բացարձակապես ամեն ինչ ու նոր գիտելիքներ էր պահանջում: Խոշոր գիտնականներն օրեր շարունակ նստում էին գրադարաններում՝ Միտրոֆանովի համար մշակելով մոռացված տեսություններն ու գիտության բաժինները: Ջուզահեռ Միտրոֆանովը դասախոսություններ էր լսում իրավաբանական, կենսաբանական ու քիմիայի ֆակուլտետներում:

Յուրահատուկ հիշողությունն ու գիտելիքների անհագ ծարավը, գուգորդվելով, հրաշքներ էին գործում: Բայց այստեղ ի հայտ եկավ մի ապշեցուցիչ հանգամանք: Միտրոֆանովի էությունը հենց այդ հատկություններով էլ սահմանափակվում էր: Այլ որակներով Միտրոֆանովն օժտված չէր: Նա մարտիր ճանաչման հանճար էր ծնվել:

Առաջին իսկ կուրսային աշխատանքն անավարտ մնաց: Ավելին՝ գրեց ընդամենը առաջին դարձվածքը: Ավելի ճիշտ՝ դարձվածքի սկիզբը: Ահա . «Ինչպես մեզ հայտնի է...»: Սրանով էլ հանճարեղ մտահղացումը սպառվեց:

Միտրոֆանովը ֆանտաստիկ ծույլ էր, եթե կարելի է ծույլ համարել տասը հազար գիրք կարդացած մարդուն:

Միտրոֆանովը չէր լվացվում, չէր սափրվում, չէր մասնակցում լենինյան շաբաթօրյակներին: Չէր վերադարձնում պարտքերն ու կոշկաթելերը չէր կապում: Ծուլանում էր կեպի դնել: Պարզապես գցում էր գլխին:

Բերքահավաքին կոլխոզ չգնաց: Բռնեց ու չգնաց . առանց հարգելի պատճառի:

Միտրոֆանովին հեռացրին համալսարանից: Ընկերները փորձեցին աշխատանքի տեղավորել: Որոշ ժամանակ ակադեմիկոս Ֆիրսովի անձնական քարտուղարն էր: Սկզբում ամեն ինչ հրաշալի էր: Ժամերով նստում էր Գիտությունների ակադեմիայի գրադարանում: Ֆիրսովի համար անհրաժեշտ նյութեր էր ընտրում: Հաճույքով տրամադրում էր մտապահած տեղեկությունները: Տարեց գիտնականը կենդանություն առավ: Վոլոդյային առաջարկեց համատեղ մշակել անկյունագծային գիդատոպիրոմորֆիզմի տեսությունը: (Կամ դրա նման մի բան): Ակադեմիկոսն ասաց .

Դուք եք գրի առնելու: Ես կարճատես եմ:

Հաջորդ օրը Միտրոֆանովը չքացավ: Ծուլանում էր գրել:

Մի քանի ամիս պարապ էր: Եվս երեք հարյուր գիրք կարդաց: Երկու լեզու սովորեց՝ ռումիներեն ու հինդի:

Ճաշում էր ընկերների մոտ՝ վճարելով տպավորիչ ու ծավալուն դասախոսություններով: Նրան մաշված հագուստ էին նվիրում...

Հետո Միտրոֆանովին փորձեցին տեղավորել Լենֆիլմում: Ավելին՝ հատուկ նոր հաստիքային միավոր հաստատեցին՝ «Խորհրդատու բոլոր հարցերով»:

Դա բացառիկ հաջողություն էր: Միտրոֆանովը գիտեր բոլոր դարաշրջանների տարագներն ու սովորույթները: Նախապատմական իրադարձությունների ամենափոքրիկ մանրամասները: Երկրորդական պետական գործիչների տարիմաստ արտահայտությունները: Գիտեր՝ քանի կոճակ կար Թալեյրանի կամզոլին: Հիշում էր Լոմոնոսովի կնոջ անունը...

Միտրոֆանովը չկարողացավ լրացնել անձնական թերթիկը: Նույնիսկ այն բաժինները, որտեղ ասվում էր . «Անհրաժեշտն ընգծել»: Ալարում էր...

Նրան պահակության տեղավորեցին կինոթատրոնում: Գիշերային աշխատանք . կուզես՝ քնի, կուզես՝ կարդա, կուզես՝ մտածի: Միտրոֆանովից ընդամենը մի բան էր պահանջվում . ժամը տասներկուսից հետո ինչ-որ անջատիչ պիտի չխկացներ: Միտրոֆանովը մոռանում էր անջատել: Կամ ծուլանում էր: Գործից ազատեցին...

Հետագայում ցավով տեղեկացանք, որ Միտրոֆանովը պարզապես ծույլ չէ: Պարզվեց, որ հազվագյուտ կլինիկական հիվանդություն ունի՝ աբուլիա: Այսինքն կատարյալ կանազրկություն:

Նա բուսական աշխարհի երեւոյթ էր: Քմահաճ ու վառվռուն ծաղիկ: Քրիզանթեմը չի կարող խնամել ու ջրել ինքն իրեն...

Վերջապես Միտրոֆանովը լսեց Պուշկինյան արգելոցի մասին: Եկավ, նայեց: Ու պարզվեց, որ դա միակ հաստատությունն է, որտեղ կարող է օգտակար լինել:

Ի՞նչ է պահանջվում գրոսավարից: Վառ ու տպավորիչ պատում: Ուրիշ ոչինչ:

Միտրոֆանովը պատմել գիտեր: Նրա էքսկուրսիաները հագեցած էին անսպասելի գուգահեռներով, շլացուցիչ վարկածներով, բացառիկ արխիվային տեղեկություններով ու վեցլեզվյա մեջբերումներով:

Նրա էքսկուրսիաները կրկնակի երկար էին տևում: Երբեմն տուրիստները ուշաթափվում էին լարվածությունից:

Իհարկե, նաեւ բարդություններ կային: Միտրոֆանովը ծուլանում էր բարձրանալ Սավկինի բլուրը: Զբոսաշրջիկները մագլցում էին, իսկ Միտրոֆանովը ստորոտում կանգնած՝ գոռում էր:

Ինչպես եւ շատ տարիներ առաջ, այս մեծ, կանաչ բլուրը վեր է խոյանում Սորոտի վրա: Նրա ձեւերի ապշեցուցիչ համաչափությունը խոսում է արհեստական ծագման մասին: Ինչ վերաբերում է անվան ծագումնաբանությանը՝ «Սորոտ», ապա այն բավականին ուշագրավ է: Չնայած եւ՝ ոչ այնքան պարկեշտ...

Մի դեպք եղավ, երբ գրոսաշրջիկները, մաշկալաթե թիկնոցը փռելով, Միտրոֆանովին պառկեցրել վրան ու քաշել-հանել էին սարը: Իսկ նա գոհունակ ժպտում ու բարբառում էր .

Ավանդությունն ասում է, որ այստեղ է եղել Վորոնիչի վանքերից մեկը...

Արգելոցում նրան գնահատում էին...

Պակաս վառ անհատականություն չէր Ստասիկ Պոտոցկին: Ծնվել է Չեբոկսարի քաղաքում: Մինչեւ տասնվեց տարեկանը ոչնչով աչքի չի ընկել: Հոկեյ էր խաղում՝ առանց լուրջ հարցերի մասին մտածելու: Վերջապես պատանի մարզիկների պատվիրակության կազմում հայտնվեց Լենինգրադում:

Առաջին իսկ օրը նրան կուսությունից գրկեց «Սոկոլ» հյուրանոցի հարկի հերթապահուիին: Ստասիկի բախտը բերեց: Տարիքոտ ու նրբանկատ կին էր: Սկսնակին «Ալաբաշի» գինի հյուրասիրեց: Արտասովաբաց, հարբած, սիրահարված տղային շնջում էր .

Տես, է՛, պատիկ է, բայց ճխտիկ է...

Պոտոցկին արագ հասկացավ, որ աշխարհում երկու բան կա, հանուն ինչի արժե ապրել: Կինն ու գինին: Մնացածն արժանի չէ ուշադրության: Բայց կինն ու գինին փող արժեն: Հետեւաբար, պիտի վաստակել կարողանաս: Ցանկալի է՝ առանց հատուկ ջանքի: Ու որ լավ վճարեն: Ու որ բանտ չընկնես...

Նա որոշեց վիպասան դառնալ: Ժամանակակից տասներկու գիրք կարդաց: Համոզվեց, որ դրանից վատ չի գրի: Մոնլաթակազմ տետրակ առավ, ինքնահոս գրիչ ու հավելյալ միջուկ:

Առաջին իսկ ստեղծագործությունը հրապարակվեց «Յունոստում»: Պատմվածքը կոչվում էր «Շուրկա Չեմոդանովի հաղթանակը»: Պատանի հոկեյիստ Չեմոդանովը սկսում է իրեն երեւակայել ու թողնում է ուսումը: Հետո խելքի է գալիս: Սկսում է հրաշալի սովորել ու ավելի լավ խաղալ: Ստեղծագործությունն այսպես էր ավարտվում .

«Գլխավորը մարդ լինելն է . Շո՛ւրկա, ասաց Լուկյանիշն ու հեռացավ: Շուրկան երկա՛ր-երկա՛ր նայում էր նրա հետեւից...»:

Պատմվածքը զարմանալիորեն շարքային էր: Նրա տասնյակ ու հարյուրավոր երկվորյակները զարդարում էին երիտասարդական ամսագրի էջերը: Պոտոցկու հանդեպ գիշողամիտ էին: Ըստ երեւոյթին, որպես գավառական հեղինակ, գեղջ էր վաստակել:

Մեկ տարվա ընթացքում նրան հաջողվեց յոթ պատմվածք ու մի վիպակ տպել: Տափակ գործեր էին, գաղափարապես լիարժեք, աղքատիկ: Բոլորի մեջ ինչ-որ ծանոթ բան էր լավում: Գրաքննությունից նրանց պաշտպանում էր գրական երկրորդայնության գրահը: Մեջբերումների պես համոզիչ էին հնչում: Այդ

գործերում ամենից արտահայտիչը ոճական սխալներն ու վրիպակներն էին...

«Հոկտեմբերին լիացավ Միշուտկայի տասներեք տարին...» («Միշուտկայի վիշտը» պատմվածքը):

«Հողը թեթեւ չի լինի նրա աճյունին, իր խոսքն ավարտեց Օդինցովը...» («Ծուխը ելնում է երկինք» պատմվածքը):

«Փայտ մի խրեք իմ անիվների մեջ, սպառնալից ասաց Լեպկոն...» («Ճայերը թռչում են դեպի հորիզոնը» պատմվածքը):

Հետագայում Պոտոցկին ինձ ասում էր .

«Ես գրող եմ, դրա մերը, ոնց որ Չեխովը: Չեխովը բացարձակ ճիշտ էր: Ինչի մասին ասես՝ կարելի է պատմվածք գրել: Լիքը սյուժե կա: Վերցնենք ուզածդ մասնագիտություն: Օրինակ, բժիշկը: Խնդրեն: Վիրաբույժը, դրա մերը, վիրահատություն է անում: Ու տեսնում է, որ հիվանդը իր հակառակորդն է: Ում հետ կինը դավաճանել էր իրեն: Բժշկի առաջ, բարոյական, դրա մերը, դիլեմա է: Փրկել մարդուն կամ կտրել դրա... Չէ, էդ չափից դուրս է, ծայրահեղություն... Մի խոսքով, վիրաբույժը տատանվում է: Հետո առնում է նշտարն ու հրաշք գործում: Վերջը, էսպես է . «Բուժքույրը երկար-երկար նայում էր նրա հետեւից...»: Կամ, օրինակ, ծովի մասին, ասում էր Պոտոցկին, հեշի պես... Նավաստին, դրա մերը, գնում է թռչակի: Հեռանում է հարազատ նավից: Նավի վրա են մնում ընկերները, անցյալը, շահելությունը: Մոայլ քայլում է ճոնտանկայի առափով: Ու տեսնում է, մի տղա խեղդվում է: Նավաստին առանց տատանվելու նետվում է սառցասառը հորձանուտը: Կյանքը վտանգելով՝ հանում է տղային: Վերջը էսպես է . «Ընդմիջտ հիշեց Վիտկան նրա ձեռքը: Լայնուկը, կոշտուկապատ ձեռքը՝ դաստակին՝ կապույտ խարիսխ...»: Այսինքն, նավաստին միշտ նավաստի է մնում, նույնիսկ եթե, դրա մերը, թռչակի է...»:

Պոտոցկին օրական մի պատմվածք էր հորինում: Տպվեց նրա գիրքը: Կոչվում էր «Դժվար ճամփաների երջանկությունը»: Բարյացական գրախոսեցին՝ մեղմ ակնարկելով հեղինակի գավառական ծագումը:

Ստասիկը որոշեց թողնել Չեբոկսարին: Ուզում էր բացել թեւերը: Տեղափոխվեց
Լենինգրադ: Սիրեց «Եվրոպա» ռեստորանն ու երկու մանեկենուիհներին:

Լենինգրադում նրա ստեղծագործություններին սառը վերաբերվեցին:

Կարծրատիպերն այստեղ բարձր հարգի էին: Կատարյալ ապաշնորհությունը
չէր վարձատրվում: Տաղանդը տագնապ էր հարուցում: Հանճարը սարսափելի
էր: Ամենահեռանկարայինը «ակնհայտ գրական ունակություններն» էին:

Պոտոցկին ակնհայտ ունակություններ չուներ: Ինչ-որ բան էր առկայծում նրա
ստեղծագործություններում, սահում ստվերի պես, թրթռում: Ինչ-որ
պատահական արտահայտություններ, առանձին դարձվածքներ... «Մխտորի
սաղափն գլխիկը...», «Ուղեկցորդուհու պարաֆինե ոտքերը...»: Բայց ակնհայտ
ունակություններ չկային:

Նրան սկսեցին շտպել: Ինչ ներվում էր գավառացի նորելուկին,
մայրաքաղաքային գրողի պարագայում գայրացնում էր: Ստասիկը սկսեց խմել
եւ ոչ թե «Եվրոպայում», այլ՝ նկուղներում, նկարիչների մոտ: Եվ ոչ թե
մանեկենուիհների, այլ՝ ծանոթ հերթապահուհու հետ: (Հիմա նա միրգ էր ծախում
փողոցում...)

Այսպես չորս տարի հարբեցողությամբ գբաղվեց: Մի տարի նստեց
շրջնովիկության համար: Հարկի հերթափահուիին (նույն ինքը՝ առեսորի
աշխատողը) լքեց: Ծեծե՞լ էր նրան, թե՞ կողոպտել...

Հագուստը քրջոտեց: Ընկերներն արդեն փող չէին տալիս ու դեն գցելու
շավարներ չէին նվիրում: Միլիցիան նորից բանտով էր սպառնում անձնագրային
ռեժիմի խախտման համար: Ինչ-որ մեկը հուշեց մեկնել արգելոց: Ստասիկը ոգի
առավ: Պատրաստվեց: Սկսեց էքսկուրսիաներ վարել: Ընդ որում, վատ չէր
վարում: Հաղթաթուղթը մտերմավորությունն էր .

«Պուշկինի անձնական ողբերգությունը մինչ օրս էլ արձագանքում է մեր մեջ
հոգու տառապագին ցավով...»:

Իր մենախոսությունները Պոտոցկին զարդարում էր ֆանտաստիկ
մանրամասներով: Դերերով խաղարկում էր մենամարտի տեսարանը: Մի

անգամ նույնիսկ ընկավ խոտերին: Էքսկուրսիան ավարտում էր խորհրդավոր բնագանգական մտարկումով .

«Տեւական ու տառապալից հիվանդությունից հետո վերջապէս Ռուսաստանի մեծ քաղաքացին վախճանվեց: Իսկ Դանտեսը դեռ ողջ է, ընկերներ՝ր...»:

Երբեմն սկսում էր խմել, թողնում աշխատանքը: Փող էր խնդրում միկիտանի սանդղամուտին: Թփերի տակից դատարկ շշեր էր հավաքում: Քնում էր Ալեքսեյ Նիկոլայեւիչ Վուլֆի ճաքած տապանաքարին:

Միլիցիայի կապիտան Շատկոն նրան հանդիպելիս հանդիմանանքով ասում էր .

«Պոտո՛ցկի, դուք ձեր կերպարով խաթարում եք այս վայրերի ներդաշնակությունը...»:

Հետո Պոտոցկին մի նոր բան մոզոնեց: Շրջում էր վանքում: Շիրիմի մոտ դարանակալում զբոսաշրջիկների հերթական խմբին: Սպասում էր Էքսկուրսիայի ավարտին: Կանչում էր ավագին ու շշուկով հարցնում .

«Անտր նու: Մեր մեջ մնա: Մարդը երեսուն կոպեկ հավաքեք՝ ցույց տամ Պուշկինի իսկական գերեզմանը, որ բոլշեիկները թաքցնում են ժողովրդից»:

Հետո խումբը տանում էր անտառ եւ Էքսկուրսանտներին ներկայացնում մի անշուք թումբ: Երբեմն որեւէ տառակեր տուրիստ հարցնում էր .

Իսկ ինչո՞ւ են թաքցնում իսկական գերեզմանը:

Ինչո՞ւ, չարախինդ քնծիծաղում էր Պոտոցկին: Ձեզ հետաքրքրում է՝ ինչո՞ւ: Ընկերներ՝ր, քաղաքացուն հետաքրքրում է, թե ինչու...

Հա՛, հասկացա՛, հասկացա՛, քրթմնջում էր տուրիստը...

Գալուս նախօրեին Ստասիկը տանջահար էր մեկշաբաթյա խումհարից: Մի ռուբլի խնդրեց ու դարչնագույն սանդալներս: Հետո մի դրամատիկ պատմություն արեց .

Ծերո՛ւկ, քիչ էր մնում հարստանայի: Մի բառացիկ ֆինանսական խաղ էի հորինել: Լսի՛, գաղափարն էս է: Ծանոթանում եմ որեւէ հարիֆի հետ: Մեքենա ունի, փող, դրա մերը, եւ այլն: Վերցնում ենք մեկին, ծտերից, էլի՛, ու գնում բնության գիրկը: Էնտեղ երկուսով գրանցվում ենք...

Չհասկացա:

Դրան էն բանից, էլի՛, հերթով... Առավոտը վազում եմ մոտը . «Բիժո՛ւկ, ինը ծերից կաթում է»: Նա խուճապի մեջ է: Ու էդ ժամանակ ասում եմ .

«Կարո՞ղ է, դրա մերը, օգնես: Ընդամենը քսանհինգանոց է նստելու»: Հարիֆը ուրախությունից վեր-վեր է թռնում: Վերցնում եմ ներարկիչը, ծորակից մաքուր ջուր լցնում: Մի-մի սրսկում՝ իմ ու իրա քամակին: Հարիֆը ուրախ-ուրախ տալիս է քսանհինգանոցը: Ու բաժանվում ենք որպես բարեկամներ: Ծիտիկը յոթուրբանոց գուգագուլպա է ստանում: Տասնութ ուրբի մաքուր եկամուտ: Ամեն ինչ հանճարեղ էր մտածված: «Կեղծ վրիպակ» գործողությունը... Բայց արի ու տես, չստացվեց, դրա՛ մերը...

Այսի՞նքն:

Սկզբում ամեն ինչ լավ էր: Հարիֆն էն ո՛նց սիրեց ինձ: Կոնյակ առանք, բուտերբրոդներ: Շլոդ Միլկային կանչեցի, «Վիտյազից»... Գնացինք բնության գիրկը, դրա մերը: Խմեցինք, գրանցվեցինք: Եվ ի՞նչ: Հարիֆն ինքն է առավոտ շուտ վազում մոտս: «Բիժո՛ւկ, գոռում է, կաթում է ծերից...»: Հետո նստում է, մեքենան ու հայդա: Ես վազում եմ Ֆինայի մոտ, պոլիկլինիկա: Թե՛ Էսպես ու Էսպես: Ֆինան ասում է .

«Քսանհինգ ուրբի...»: Վա՛յ, մերիկ: Որտեղի՞ց: Ամբողջ Պսկովչիանան ոտի տակ տվի, մի կերպ քերեցի: Տասնմեկ օր չէի խմում... Հետո, դրա մերը, պասը լուծեցի... Դրա հետ ո՞նց ես:

Բնության գրկի՞:

Պորտվեյնի:

Ձեռքս թափ տվի: Իմը ոնց է, հերիք է սկսեմ: Կանգնել չկա: Առանց արգելակների բեռնատար...

Ստասիկը զցեց-բռնեց մետաղյա ռուբլանոցն ու գնաց...

Վաղը ձեզ են լսելու, ասաց Գալինան:

Արդե՞ն:

Իմ կարծիքով՝ պատրաստ եք: Ինչո՞ւ հետաձգենք:

Սկզբում նյարդայնացա՝ Վիկտորիա Ալբերտովնային տուրիստների մեջ տեսնելով: Վիկյան ժպտում էր՝ բարեկամաբա՞ր, թե՞ հեզմանքով:

Կամաց-կամաց համարձակություն առա: Պահանջկոտ խումբ էր: ԴՕՍԱԱՖ-ի ակտիվիստներ, Տորժոկից: Մի գլուխ հարցեր էին տալիս:

Սա, ասում են, Կիպրենսկու հեղինակած նշանավոր դիմանկարն է... Դելվիզն է պատվիրել... Վսեմ մեկնաբանություն... Որոշակի ռոմանտիկ երանգներ... «Տեսնում են ինձ՝ ինչպես հայելու մեջ...»: Պուշկինը գնել է բարոնի այրուց...

Ե՞րբ: Ո՞ր թվին:

Կարծում են՝ երեսուն:

Քանիսո՞վ:

Ի՞նչ տարբերություն, շղիմացա ես:

Վիկյան, շուրթերը անձայն շարժելով, ինչ-որ բան էր հուշում:

Անցանք առանձնասենյակ: Ներկայացնում են Բայրոնի դիմանկարը, ձեռնափայտը, գրապահարանը... Անցնում են ստեղծագործությանը...

«Արդյունավետ շրջան... Հոդվածներ... Ամսագրի նախագիծը, «Գողունովը», «Գնչուները», գրադարանը, «Կմեռնեմ շուտով, կանցնեմ անհետ, բայց իմ ստվերը սիրելով...»: Եվ այսպես շարունակ:

Հանկարծ լսում եմ .

Ատրճանակներն իսկակա՞ն եմ:

Իսկական մենամարտային ատրճանակներ եմ, Լեպաժի սիստեմի:

Նույն ձայնը .

Լեպաժի՞: Կարծում էի՝ Պուշկինին եմ:

Բացատրում եմ:

Այդ դարաշրջանի ատրճանակներ եմ: Նշանավոր գինագործ Լեպաժի արտադրության: Պուշկինը գիտեր ու սիրում էր լավ գենքը: Այսպիսի ատրճանակներ ուներ...

Իսկ տրամաչափը:

Տրամաչափը ի՞նչ:

Ինձ տրամաչափն է հետաքրքրում:

Հարմար տրամաչափ է, ասում եմ:

Շշմելու բան է, անսպասելի խաղաղվեց տուրիստը:

Քանի դեռ իմ խումբը նայում էր դայակի տունը, Վիկտորիա Ալբերտովնան շնչաց .

Լավ եք շարադրում, անկաշկանդ... Մի տեսակ՝ ձեր վերաբերմունքն ուներ: Բայց երբեմն... Ուղղակի սարսափած եմ... Դուք Պուշկինին խելագար կապիկ կոչեցիք...

Այնքան էլ այդպես չէր:

Ընդամենը խնդրում եմ՝ ավելի գուսպ եղեք:

Կաշխատեմ:

Իսկ ընդհանուր առմամբ՝ վատ չէր...

Սկսեցի կանոնավոր էքսկուրսիաներ վարել: Երբեմն մի հերթավիճի՞ն՝ երկուսը: Ակնհայտորեն ինձնից գոհ էին: Եթե մշակույթի գործիչներ, ուսուցիչներ, մտավորականներ էին գալիս, հետները ես էի աշխատում: Իմ էքսկուրսիաներն ինչ-որ բանով առանձնանում էին: Օրինակ՝ «Չարադրման ազատ ոճով», ինչպես նշում էր Տրիգորսկոյեի պահապանը: Այստեղ, անշուշտ, զգալի նշանակություն ուներ դերասանություն անելու: Չնայած հինգ օրից արդեն էքսկուրսիայի տեքստը լրիվ անգիր գիտեի, ճարպկորեն հուզավառ ինսպրովիզացիա էի նմանակում: Արհեստական կնկնում էի՝ ասես ձեռակերպում փնտրելով, սխալվում էի, ձեռքերս էի թափահարում՝ մանրակրկիտ մշակած էքսպրոմտներս զարդարելով Գուկովսկուց ու Շչեգլովից մեջբերումներով: Ինչքան լավ էի ճանաչում Պուշկինին, այնքան քիչ էի ուզում նրա մասին դատողություններ անել: Այն էլ այդպիսի խայտառակ մակարդակի: Մեքենայաբար կատարում էի դերս՝ դրա համար ոչ վատ վարձատրություն ստանալով: (Լրիվ էքսկուրսիան մոտ ութ ռուբլի արժեք):

Տեղական գրադարանում Պուշկինի մասին մի տասնյակ եզակի գիրք գտա: Բացի այդ, վերընթերցեցի նրա արձակն ու հոդվածները: Ամենից ավելի ինձ հետաքրքրում էր Պուշկինի օլիմպիական անխոտվությունը: Ցանկացած տեսակետ ընդունելու եւ արտահայտելու պատրաստակամությունը: Մշտական ձգտումը գերագույն անաչառության: Լուսնի պես, որ լուսավորում է ե՛ւ գիշատչի, ե՛ւ գոհի ճանապարհը:

Ո՛չ միապետական, ո՛չ դավադիր, ո՛չ քրիստոնյա . նա ընդամենը բանաստեղծ էր, հանճար եւ համակրում էր կյանքի շարժմանն ընդհանրապես:

Նրա գրականությունը բարձր է բարոյականությունից: Հաղթում է բարոյականությանն ու նույնիսկ փոխարինում նրան: Նրա գրականությունը աղոթքի, բնության պես է... Ասենք, ես գրականագետ չեմ...

Աշխատանքս սկսվում էր առավոտվա իննին: Այցելուներին սպասելով՝ հավաքվում էինք բյուրոյում: Խոսակցությունները Պուշկինի ու զբոսաշրջիկների մասին էին: Ավելի հաճախ՝ զբոսաշրջիկների: Նրանց աղաղակող անգրագիտության:

«Պատկերացնում եք, հարցնում է՝ ո՞վ է Բորիս Գոդունովը...»

Անձամբ ես նման իրավիճակներում չէի բորբոքվում: Ավելի ճիշտ՝ խեղդում էի բորբոքումս: Մարդիկ գալիս են հանգստանալու: Արիկունը էժան ուղեգրեր է փաթաթել վզներին: Պոեզիայի հանդեպ, ընդհանուր առմամբ, անտարբեր են: Պուշկինը նրանց համար ընդամենը մշակույթի խորհրդանիշ է: Ջգացողությունն է կարեւոր . ես եղել եմ այստեղ: Անհրաժեշտ է նշում անել գիտակցության մեջ: Ստորագրել հոգեւորության գրքում...

Իմ պարտականությունը նրանց ուրախություն պատճառելն է՝ առանց հոգնեցնելու: Ստանալով յոթ ու վաթսուն եւ հուզիչ մակագրություն՝ կարծիքների գրքում . «Ես տեսա կենդանի Պուշկինին՝ այսինչ զբոսավարի ու նրա համեստ գիտելիքների շնորհիվ...»:

Օրերս միանման էին: Էքսկուրսիաներն ավարտվում էին երկուսին: Ճաշում էի «Շովախորշում» ու գնում տուն: Մի քանի անգամ Միտրոֆանովն ու Պոտոցկին կանչեցին խմելու: Չգնացի: Մեծ ջանք չէր պահանջվում դրա համար: Առաջին բաժակից հեշտ եմ հրաժարվում: Բայց, այ, չեմ կարողանում կանգ առնել: Շարժիչը լավն է, բայց արգելակները փորձանքի են բերում...

Կնոջս ու աղջկաս չէի գրում: Իմաստ չունեի: Մտածում էի . համբերենք՝ կերեւա...

Կարճ ասած, կյանքը մի փոքր կայունացել էր: Աշխատում էի քիչ մտածել կողմնակի բաների մասին: Դժբախտություններս տեսադաշտից դուրս էին: Ինչ-որ տեղ թիկունքում: Քանի հետ չես նայել՝ հանգիստ ես: Կարելի է հետ չնայել...

Ձեռի հետ կարդացի Լիխտնոսովին: Լավ գրող է, անշուշտ: Տաղանդավոր, վառ, ճկուն: Կենդանի խոսքը հրաշալի է վերարտադրում: (Տոլստոյը լսեր այսպիսի հաճոյախոսություն): Բայցեւայնպէս՝ հիմնականում անհույս, վիատ, կպչուն գգացում: Ճապաղ ու ձանձրալի հանգերգ . «Ո՞ր ես, Ռո՛ւսիա: Ո՞ր ես չքացել: Ո՞ր են խաղիկները, նախշանկար սրբիչները, գլխագարդերը: Աղուհա՞ցն ուր է, կտրիճությունը, թափը: Ո՞ր են ինքնատենները, սրբապատկերները, ճգնավորները, կրոնախետերը: Ո՞ր են ստեղետը, կարպը, մեղրը, հատիկավոր խավիարը: Ո՞ր են սովորական ձիերը, գրո՛ղը տանի: Ո՞ր է ողջախոհ ամոթխածությունը գգացումների...»:

Գլուխ են ջարդում .

«Որտե՞ղ ես, Ռո՛ւսիա: Ո՞ր ես չքացել: Ո՞վ այլանդակեց քեզ...»:

Ո՞վ, ո՞վ... Պարզ չի՝ ով...

Ու գլուխ ջարդելու կարիք էլ չկա...

Միխայ Իվանիչի հետ հարաբերությունները պարզ ու գործնական էին: Սկզբում հաճախ էր մտնում իմ սենյակ: Գրպանից հանում էր շերը: Ես հրաժարվում էի: Հենց շրից էլ խմում էր՝ բազմաբառ քրթմնշոցով: Նրա ընդարձակ մենախոսությունների իմաստը դժվարությամբ էի որսում:

Եվ ընդհանրապես, Միշայի խոսքը ուշագրավ էր կառուցված: Հողաբաշխ ու շեշտված արտաբերում էր միայն գոյականներն ու բայերը: Գերազանցապես՝ անպարկեշտ կապակցություններում: Իսկ երկրորդական անդամները Միխայ Իվանիչը կամայական էր օգտագործում: Որը պատահեր: Չեմ խոսում արդեն նախդիրների, մասնիկների ու ձայնարկությունների մասին: Նրա խոսքը նման էր դասական երաժշտությանը, արեստրակտ գեղանկարչությանը կամ կարնրակատարիկի երգին: Հույզերն ակնհայտորեն իշխում էին իմաստի վրա: Ենթադրենք ասում են .

Մի՛շա, ճիշտ կլինի միառժամանակ թողես խմելը:

Ի պատասխան լսվում էր .

Էդ պիղրորդ աստվագիտի ուր... Հինգնոցը լուսով առ ու թրո... Ավանսը՝
դիպոնենա... Ռ՞ւմ հոր խերին... Թողեմ՝ օգո՞ւտը... Հոգիս առնի...

Միշայի ելույթները ռեմիզովյան դպրոցի հնչահանգությունն էին հիշեցնում:

Շատախոս կանանց չաչանակ էր ասում: Անշնորհք տանտիրուհիներին՝
լափառոշ: Անհավատարիմ կանանց՝ բեռնանավ: Գարեջրին ու օղուն՝ դանդալոշ,
թույն ու կերոսին: Երիտասարդ սերնդին՝ վերգիր...

«Տուրբագայում էդ վերգիրը աստվագիտի այլանդա...»: Այն իմաստով, որ
ջահելությունը, անչափահաս ավագակները չարություն են անում ու Աստված
գիտի՝ ինչ այլանդակություններով են զբաղված...

Մեր հարաբերությունները հստակ էին: Միշան ինձ համար գոքանչից սոխ,
թթվասեր, սունկ ու կարտոֆիլ էր բերում: Փողից վրդովմունքով հրաժարվում էր:
Փոխարենը՝ ամեն առավոտ խմիչքի համար մի ժուրլի էի տալիս: Ու հետ էի
պահում կնոջը՝ Լիզային գնդակահարելու փորձերից: Երբեմն՝ վտանգելով
կյանքս:

Ստացվում էր՝ քվիտ էինք:

Ինչ մարդ էր՝ այդպես էլ չհասկացա: Արտաքուստ՝ անհեթեթ, բարի, անճարակ:
Մի օր արոսենուց երկու կատու կախեց: Օղակները պատրաստեց կարթաթելից:

Լցվել են, ասում է, շուխտոշիները, շատանում են ճագարի նման...

Մի անգամ պատահմամբ դուռը ներսից սողնակով փակել էի: Մինչեւ լույս
նստեց սանդղամուտին . չէր ուզել արթնացնի...

Անհեթեթ էր նրա թե՛ բարությունը, թե՛ չարությունը: Ղեկավարությանը երես առ
երես հայհոյում էր ամենավերջին խոսքերով: Իսկ Ֆրիդրիխ Էնգելսի նկարի
մոտով անցնելիս հանում էր գլխարկը: Շարունակ անիծում էր Ռոդեգիայի
դիկտատոր Յան Սմիթին: Բայց հարգում ու սիրում էր միկիտանի
բուֆետապանուհուն, որը նրան միշտ հաշվի մեջ խաբում էր .

«Առանց դրա չի լինի, կարգը կարգ է:»

Նրա ամենասարսափելի անեծքն այսպես էր հնչում .

«Կապիտալիստների համա՛ր է բանում»: